

A MUNKÁSOSZTÁLY TÁRSADALMI HELYZETÉNEK ÉS SZEREPÉNEK
MAI ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Előljáróban szólni kell néhány olyan szemléleti vagy elvi problémáról, aminek alapján megítélhetjük, vagy kritika tárgyává tehetjük a munkásosztály társadalmi szerepéről vallott különböző nézeteket. Közismert, hogy ma a világméretű ideológiai - sőt, nem egyszer politikai - harcban központi kérdéssé vált a munkásosztály történelmi szerepének megítélése. Az európai kommunista pártok berlini értekezletén is, a mai helyzet elemzése során alapvető kérdésként vetődött fel a munkásmozgalom fejlődése, tömegbefolyásának alakulása.

A munkásosztály társadalmi szerepének meghatározásánál azokból az alapvető marxista tanításokból lehet és kell kiindulni, - Marx, Engels és Lenin nyomán - amelyek mindmáig igazak, sőt történelmileg megerősödtek. A marxizmus-leninizmusnak alapkérdése a forradalomról, a szocialista államról, a pártról és a munkásosztályról szóló tanítás. Amióta létezik ez az eszmerendszer, azóta mindig vitatták tartalmát, érvényességét. Legtöbbször az okozta a problémát, hogy a megváltozott körülményeket figyelmen kívül hagyva, az idevonatkozó tételeket leszűkítették.

Viták tüzeiben állt és áll ma is a munkásosztály vezető szerepének értelmezése is. Azt a tételt, hogy a szocialista forradalom, a szocialista társadalmi haladás forradalmi vezető ereje a munkásosztály, ma is igen sokan megkérdőjelezzik, elsősorban a tudományos-technikai forradalomhoz kapcsolódó revisionista és technokrata nézetek képviselői. A történelmileg különböző feladatok a kapitalizmusban és a szocializmusban szintén sok értelmezési vitára adnak okot. Ez érezhető a kommunista mozgalmon belül folyó vitákban, az egyes problémák különböző megítélésében is. A vezető szerep körül folyó vitában pártunk elméleti folyóirata a következőket írta: "Az öntudatos munkásoknak ahhoz, hogy hatalommá váljanak, meg kell nyerniük a többséget: nincs más út a hatalomhoz. Mi nem vagyunk blanquisták, nem vagyunk hívei annak, hogy egy kisebbség ragadja meg a hatalmat."

"A proletáriátusnak ahhoz, hogy győzzön, hogy megteremtse és megszilárdítsa a kommunizmust, kettős, illetve kettősségében egységes feladatot kell megoldania: először a tőke elleni forradalmi harcban... magával kell ragadnia a dolgozók és kizsákmányoltak egész tömegét... másodszor maga után kell vonnia a dolgozók és kizsákmányoltak egész tömegét, továbbá valamennyi polgári réteget az új gazdasági építés útjára, az új társadalmi kapcsolatot, az új munkafegyelmet, az új munkaszervezet megteremtésének útjára... Ez a második feladat nehezebb az elsőnél, mert semmi esetre sem oldható meg egyetlen hősiességű fellángolással, hanem a tömegek között végzett hétköznapi munkához szükséges leg-

türelmesebb, legállhatatosabb, legnagyobb hősiességet követeli meg. De ez a feladat lényegesebb is az elsőnél..." /Társadalmi Szemle 1975/10./

A szocialista társadalom fejlődésével együttjáró mobilitás természetes módon hatott az osztálystruktúra változására hazánkban is. Ebből is igen sok téves következtetést vontak le az elmúlt években. Többek között: a társadalom osztálystruktúrájának változásából azt a következtetést vonták le, hogy nem az osztálykülönbségek, hanem a munka jellegében lévő különbségek lesznek a társadalmi mozgalom fő meghatározói. Ebből következően mondták, hogy a munkásosztály vezető szerepe már csak politikai jelszó, nem realitás, hiszen a képzetlenebb munkás nem vezetheti a képzettebbet.

I.

Ilyen és ehhez hasonló problémák, viták teszik ma is aktuálissá a munkásosztály társadalmi helyéről és szerepéről való eszmecserét. Pártunk politikája a munkásosztállyal, és annak vezető szerepével kapcsolatban, szilárdan építve a marxizmus-leninizmus alapvető tanításaira, figyelembevève a nemzetközi munkásmozgalom helyzetét, annak mozgását, belső változását, és állandóan változó belső körülményeinket is, mindig elvi alapokon hozta meg döntéseit. Soha nem a pillanatnyi érdekeket tartotta szem előtt, hanem a szocializmus építésének perspektíváit, a munkásosztály valóságos érdekeit. Az elmúlt

években a munkásosztályt érintő vitákra is ez az igényesség és eszmeiség volt a jellemző.

Ez az, amit nekem teljesen felesleges bizonygatnom, hiszen elég, ha Blaskovits elvtársnak a munkásosztály fogalmáról szóló előadására hivatkozom. A lenini meghatározás alapján részletesen elmagyarázta, mit értünk osztály alatt, hogy például miért nem osztály az értelmiség. A Magyar Szocialista Munkáspárt munkáspolitikát folytat. És ha végigtekintjük azt a nem több, mint 20 esztendőöt, ami 1956 óta eltelt, akkor érzékeljük azt a szigorú logikai rendet, ami hozzásegít ahhoz, hogy megértsük, mely marxista tanításokon nyugszanak a különböző döntések, azok, amelyeket az MSZMP a munkásosztály, az egész társadalom érdekében tett.

Amikor a fegyveres ellenforradalom leverése még közvetlen napi feladat volt, azaz 1956 decemberében, a párt megalakuló, újjászerveződő ideiglenes intéző bizottságának a legelső dolga az volt, hogy a munkásosztály dolgait tegye rendbe. A párt 1956-os decemberi határozatában az akkori helyzetet elemezve, megállapította az ellenforradalmi lázadás okát, és ezt tekintette alapnak a további lépésekhez, a konszolidációhoz, stb. A párt és az egész társadalom fejlődése szempontjából a következő, nagyon lényeges lépés az volt, hogy a párt sorainak rendezése után, 1958 októberében ismét a munkásosztály helyzete és az ezzel kapcsolatos kérdések vizsgálata került a középpontba.

Az 1958-as határozat megállapítja, hogy a munkásosztály elfogadja a párt politikáját, helyesli a Magyar Szocialista Munkáspártnak a megváltozott nyíltságon, őszinteségen alapuló, a nemzeti sajátosságokat is figyelembevevő munkástilusát és gyakorlatát, valamint azokat az intézkedéseket, amelyeket a munkásosztály társadalmi szerepének növelése érdekében hoz. A határozat a bérügyi, szociális, kulturális, egészségügyi helyzet javítása szempontjából is meghatározó jelentőségű volt, de kihatott az egész társadalom életére is. Ennek eredményeként meggyorsult a gazdasági építőmunka, soronkövetkező lépésként kiktűzték a második hároméves tervet. A mezőgazdaság szocialista átszervezése szintén a munkásosztály érdeke és érdeme volt. A munkásosztály részéről ez anyagi áldozatot is követelt, elsősorban azonban szervezői munkával segítette paraszt testvérét, hogy elérje azt a célt, ami az egész népnek érdeke volt.

Amikor ezeket kiemelem, azért teszem, mert most már nyugodtan visszatekinthetünk erre az időszakra és válaszolhatnak arra is, hogy tulajdonképpen mi volt a gyors konszolidációnak az oka, mi volt az, ami lehetővé tette a gyors helyreállítást, a szervezett és fegyvelmezett munkát, az építésnek azt a növekvő ütemét, ami 1956 után bekövetkezett. Ennek az volt a titka - és azért szeretnék erről beszélni, - hogy a munkásosztály élt saját hatalmával, hogy elutasította a szocializmussal ellentétes elképzeléseket. És éppen ez az időszak bizonyította be, hogy a munkásosztály nem fordult szembe se a pártjával, se a saját hatalmával.

A munkásosztály pártjának ütőképességét 1956-ban az csökkentette csak, hogy a forradalmi erőknél nem volt szervezett központja. 1953 után ugyanis megbomlott az egység a munkáspártban, az akkori Magyar Dolgozók Pártjában, ezért nem volt képes vezetni a munkásosztályt és forradalmi erőit. Az ellenforradalmi erőknél viszont nagyon is megszervezett központja volt idehaza, sőt külföldről is szervezett irányítást kaptak. Ezt igazolták az 1956. november 4. után következő hónapok is, hiszen amikor megvolt a forradalmi központ, amikor megvolt az a centrum, ami irányított, ami szervezte a munkásosztály forradalmi erejét és figyelmét, akkor gyors változás következett be és gyors fejlődés kezdődött. A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány volt az, ami mint forradalmi központ leleplezte az ellenforradalmi helyzetet, bemutatta az ellenforradalom igazi arculatát. Mindezt egy kis kitérőként csak azért mondtam el, hogy érzékeltessem, a párt mennyire tudatosan törekedett a munkásosztály társadalmi szerepének, társadalmat átformáló tevékenységének megvalósítására.

1972-ben és 1974 márciusában, amikor a párt Központi Bizottsága ismét foglalkozott a társadalmi fejlődés kérdéseivel, megint csak a munkásosztály vezető szerepének, helyzetének összefüggésében vizsgálta a helyzetet. Rámutatott, hogy a szocialista társadalom teljes felépítésében sem csökken a munkásosztály vezető szerepe, sőt, éppen a megváltozott belső és külső körülmények eredményeként megnőtt a társadalom igénye a párttal és a munkásosztállyal szemben.

Amikor munkásosztályról és annak társadalmi helyéről beszélünk, akkor arról is kell szólni, hogy mind az 1972-es novemberi, mind az 1974-es márciusi központi bizottsági határozat nyomán jelentkezett néhány helytelen nézet. Van ugyanis egy olyan veszély is, hogy egyesek a munkásosztállyal való törődést, a munkásosztály ügyének napirenden tartását jelszószerűségbe fullasztják.

Gyakori, hogy elemként, kötelező elemként, "körítésként" használják fel a munkásosztályt, mert másképp bizonyos nézeteiket, vagy gyakorlatokat nem tudnának elfogadtatni. Eleve hamisan cseng a dolog így is, hátha még az érvek mögé is benézünk, akkor méginkább rájövünk ennek veszélyességére és tarthatatlanságára. Van egy ellentétes irányból fakadó nézet és gyakorlat is, mely szerint semmi sem indokolja ma már a munkásosztály vezető szerepét és - ugymond - a munkásosztály első helyre helyezését. Arra hivatkoznak, hogy már a X. Kongresszus határozata kimondta, hogy társadalmunk politikailag, az alapvető politikai kérdésekben egységes. És ebből következően e nézet hívei, miután a társadalmat politikailag egységesnek tekintik, feloldják vagy próbálják elvetni a munkásosztály vezető szerepének fontosságát és szükségességét. Mindkét megközelítés tulajdonképpen tagadja a munkásosztály vezető szerepét. Igaz, a mi társadalmunk alapvető politikai kérdésekben egységes, és azért dolgozunk, hogy ez az egység erősödjék, és olyan irányban fejlődjék, hogy a társadalom minden vonatkozásban vegye át

a munkásosztály nézetét, szervezettségét, stb. Abból azonban, hogy társadalmunk politikailag egységes, nem következhet a munkásosztály vezető szerepének a tagadása, nem következhet bizonyos rétegeknek előnszerzése, vagy a munkásosztály vezető szerepe elleni támadás. Megemlítem, mert minden szempontból indokolt, és feltétlenül helyes volt a származás szerinti megkülönböztetés eltörlése, de az akkori határozatok egyben azt is hangsúlyozták, hogy ennek eltörlésével egyidőben mindent meg kell tenni azért, hogy a munkásosztály, illetve annak a gyerekei, megfelelő segítés és támogatás mellett, legalább olyan arányban legyenek képviselve a különböző helyeken és intézményekben, mint előtte, sőt jobban. Ez egész fejlődésünk szempontjából nagyon lényeges kérdés, mert, ismétlem, itt is a munkásosztály vezető szerepéről, illetve annak biztosításáról van szó.

Van a munkáspolitikával kapcsolatban olyan demagóg gyakorlat is, hogy egyes munkáscsoportok, vagy rétegek saját véleményüket kívánják elfogadtatni, az egész munkásosztály nevében próbálnak beszélni. A munkásosztály - még később erről is szólok - valóban változáson ment keresztül, nem egységes mindenben, soraiban is vannak elmaradott rétegek, akikre építeni ugyanolyan veszélyes, mint elfogadni a vezető szerepet tagadók érvelését. A munkásosztályt, mint osztályt, mint egészet kell figyelembe venni, és nem szabad kirekeszteni a nekünk nem tetőző csoportok, rétegek szemléletét sem. Amikor ezeket mondom,

akkor ismételten azt szeretném érzékeltetni, hogy a munkásosztály vezető szerepe a fejlett szocialista társadalom építésében is szükséges.

II.

Ezek után a munkásosztály néhány aktuális kérdéséről szólnék. Említettem már: a XI. Kongresszus határozatilag szolt arról, hogy biztosítani kell a munkásosztály vezető szerepének a társadalom minden szférájában való maradéktalan érvényesítését. Ez a munkásosztály politikájának következetes érvényesülését is jelenti. Ezt kihangsúlyozva a továbbiakban inkább azal foglalkoznék, hogyan merült fel a munkásosztály képvisellete a vezető szerephez tartozó funkciók gyakorlásában, hogyan jelentkezik ez különböző társadalmi szervek életében, illetve tevékenységében. Azért is kell ezzel foglalkozni, mert bár a politika a lényeges, a meghatározó, ha a különböző szervezetben a munkásosztály számszerű képvisellete egy bizonyos szint alá esik, akkor ez is politikai kérdéssé válik. A tudományos-technikai forradalom kapcsán pedig elég gyakran hivatkoznak arra, hogy mivel a munka és a foglalkozás szabja meg a fejlődést, a munkások pusztá jelenléte a különböző szervezetben már nem lényeges dolog.

Nézzük meg előbb a pártban a munkásosztály képviselétét. Ezzel összefüggésben bizonyos áttekintést is adnom kell a jelen gondjairól, azért, hogy a mostani döntést megértsék. A kér-

dést tehát csak úgy lehet és kell vizsgálni, hogy előre is tekintünk. Jelenleg a Magyar Szocialista Munkáspártban a munkásképviselet több mint 45 %. Ez, mondhatnánk, még nemzetközi mércével mérve is jó arány. Ha viszont ezt a 45 %-ot jónak ítéljük, akkor felmerülhet a kérdés, miért foglalkozik mégis a párt azzal, hogy a munkásarány ne csökkenjen, vagyis hogy a munkásarány növekedjék. A probléma megértéséhez persze át kell tekintenünk, hogyan is alakult a pártban a munkásarány, hogyan is merült fel a történelemben ez a probléma. Az előzőekben már utaltam arra, hogy a munkásarány szinte a társadalmi fejlődés különböző szakaszának tükörképeként jelenik meg. A bekövetkező változások, a fejlődés és az azt kísérő nézetek ereje vagy változása mindig befolyásolják a munkások orientálódását. Az MSZMP országos pártértekezlete - 1957-ben - a munkásarányt 51 %-ban állapította meg. De az akkori rendszer más volt: akkor a katonaságnál, a Belügyminisztérium állományában dolgozó korábbi munkásembereket is mind a munkásosztályhoz soroltuk. 1972-re ez az arány 36 %-ra csökkent. Ez a csökkenés annak ellenére következett be, hogy - a kongresszusi ciklusok közötti időszakot véve alapul - a munkások száma abszolút értelemben növekedett. Ugyanakkor növekedett más rétegek, osztályok aránya. Természetesen itt hullámzó fejlődést lehetett megfigyelni. 1958-ban, a központi bizottsági határozat után, emelkedett a munkások pártba való jelentkezése és ennek következtében az arányuk is. Javitotta a munkásarányt a mezőgazdaság szocialista átszervezése is. De az 1960-as évek közepén, amikor a szövetségi politika, érthető okból, mint történelmi

szükségszerűség, előtérbe került, akkor megkezdődött a pártban a munkásarány csökkenése. 1956 után és a mezőgazdaság át-szervezésénél megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a munkásfelvételre, a fizikai dolgozók jelenlétére, az 1960-as évek közepétől azonban - még egyszer mondom - igen helyesen, a szövetségi politika következményeként, előtérbe került a többi osztály-réteg pártba való felvétele. Ennek következménye ez az arányváltozás is. És 1972-ben, mint említettem, 36 %-ra csökkent a pártban a munkásarány, ezen belül az iparban dolgozó párttagok aránya 29 % volt. Ez már felvetette a kérdést: tűrhető-e tovább a csökkenés? Ez ekkorra ugyanis már politikai problémává vált. Ezért került 1972-ben, egy átmeneti és adminisztratív intézkedésként arra sor, hogy a felvetteknek bizonyos százalékban munkásoknak kell lenniük, a növekedési ütemet is kerek számban kellett meghatározni. Így sikerült a tendenciát megváltoztatni. Ma tehát az említett 45 %-os arány helyesnek, jónak minősíthető.

De a munkásarány megváltozása közben egy másik folyamat is lejátszódott. A pártban lévő munkások tömegei a legkülönbözőbb szinteken tanulni kezdtek, és az eddig munkáskategóriába tartozók, a különböző szintű iskolai végzettség eredményeként, vezető beosztást kaptak, így megszűntek munkások lenni. Amikor ezeket az okokat boncolgatom, szeretném azt is elmondani, hogy az arányoknál nem lehet szó automatizmusról. Magyarán: ha a magyar társadalomban a munkásosztály a legnagyobb létszámú osztály, akkor ez nem jelenti automatikusan azt, hogy a pártban

is csak a munkásság lehet a legnagyobb arányban képviselve /bár a munkásarány jelenleg a legmagasabb/. De ugyanezt el lehet mondani másik osztályra, vagy más rétegre is. A szellemi és értelmiségi foglalkozásuk például a társadalomban elfoglalt arányuknál jóval nagyobb arányban vannak képviselve a pártban.

A munkásoknak a párton belüli arányánál ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy jelenlétük szükséges nemcsak a párttagok között, hanem a vezető testületekben is. Miért kell erről külön is szólni? Mert megváltozott a struktúra, amit három jelentős tényező befolyásolt. Először is, a különböző beruházások, központi, vagy helyi változások, az ipar fejlesztése eredményeként a munkásosztály száma is növekedett. Ez a tendencia nyilvánvalóan a jövőben is érvényes lesz. De nem csupán egyszerűen arról van szó, hogy a munkásosztály növekszik, hanem arról is, hogy a munkásosztály soraiba mind több fiatal és mind több nő is belekerül. Tehát itt már a rétegpolitikát is figyelembe kell venni. Hatéves folyamat eredménye, hogy a pártba a felvételre jelentkező nők aránya a korábbi 20-22 %-ról 32-32 %-ra emelkedett. A fiatalok arányának változását ezenkívül még az is indokolja, hogy mivel a pártban az átlagéletkor 45 év körül van, az előregedést, amely az elkövetkezendő években gyorsulni fog, csak a munkásfiatalok jelenlétével lehet ellensúlyozni.

Amikor mi munkásokról beszélünk a pártban, akkor elsősorban politikai szempontból kell megfelelő figyelmet fordítani a nagyüzemi munkásra. A politikai megközelítés szempontjából hadd éljek azzal a hasonlattal, hogy munkás az is, aki a csepeli acélolvasztóban dolgozik, és az Operaház asztalosja is. De a párt és a tömegkapcsolat szempontjából, vagyis a politika szempontjából, azt hiszem, a két munkás között jogosan tehetünk különbséget. Tehát ezzel csak azt szeretném ismételtten mondani, hogy a nagyüzemi munkásokra megkülönböztetett figyelmet kell fordítani és a köztük lévő politikai munkának elsődleges szerepet kell biztosítani.

Egy másik jelentős változás, ami ugyan a társadalom osztályszerkezetében ment végbe, de a pártban is érezteti hatását, a parasztság soraiban történt nagy átalakulás. Itt sem csak arra gondolok, hogy a mezőgazdaságból élők aránya állandóan csökken, ennél mi lényegesebbnek tartjuk a tsz-parasztság gondolkodásában végbement változást. A parasztság ugyanis gondolkodásában és szokásaiban, egyszóval életmódjában mind közelebb kerül a munkásokhoz, ami társadalmunk egységesítését segíti elő.

Az a harmadik, nagyon lényeges vonás, amit a párt építésénél, szervezésénél ugyancsak figyelembe kell venni, az, hogy az elmúlt esztendőkből meggyorsult és jelentőségében is megnövekedett az ún. terciális ágazatok fejlődése. Ez a növekedés eleve felvetette az értelmiség arányának és képviselőitének problémáját. Ebben a vonatkozásban ismételtten szeretném hangsúlyozni,

hogy ma az arány jó. Amíg a munkásosztály aránya 45 %-os a pártban, addig a szellemi foglalkozásuké, vagyis az értelmiségieké 36 %.

Ha pedig külön csak az értelmiséget vizsgálom, akkor annak 28 %-os képvisellete van a pártban. Nem egyforma azonban a párt számszerű és politikai befolyása az értelmiségre. A műszakiak, a közgazdászok, a pedagógusok között igen jó, de sokkal gyengébb az orvosok, a művészek, jogászok között. Ez eleve megszabja a feladat differenciáltságát. De ha ezt a kérdést vizsgáljuk, nem szabad szem elől téveszteni azt sem, amiről a XI. Kongresszuson volt szó, azaz, hogy, a származását és gondolkodását tekintve az ún. "népi" értelmiség soraiban a párt szervező munkája is könnyebb.

Ha ezt a kérdést még tovább boncolgatom, akkor - mint már említettem - a vezető funkcióknál is megfelelő arányban kell a munkásosztály képviselétét biztosítanunk. Azzal is kell számolnunk, hogy társadalmunk strukturaváltozása és nyitottsága most is fennáll. A XI. Kongresszus is felhívta a figyelmet arra, hogy nemcsak azt kell figyelni, hogy az osztályok aránya hogyan változik, hanem azt is, hogy az osztályon belüli mozgás hogyan megy végbe. Az osztályon belüli mozgás persze adott, és ez nagyon lényeges a jövőt illetően is. Ez egyben azt is jelenti, hogy a munkásosztálynak a jövőben is kell és szükséges a vezető funkciók betöltéséhez a lehetőséget biztosítani. Nyilvánvaló, hogy az elkövetkezendő években

is elsősorban az egyetemet, főiskolát végzetteknek kell vezető funkciókba kerülniök. De ugyanakkor politikai okból az is szükséges, hogy a munkásosztály legjobbjai, legképzettebbjei is ott legyenek a vezető funkciókban. Sajnos, sokan azt hiszik, hogy ezzel a folyamattal ma már nem kell sokat törődni, hogy ez már lekerült a napirendről. Noha a Szovjetunió már a forradalom 60. győzelmes évhez közeledik, mégis politikailag fontosnak itéli, hogy biztosítsa a munkásképviseletet a különböző szervezetekben. Nekünk is kötelességünk tehát, hogy a munkásosztály tagjait a legkülönbözőbb módon, eszközökkel segítsük vezetői funkciókra alkalmassá válni.

Természetesen nem arról van szó, hogy a munkásoknak a vezető helyekre való beáramlása ezután is olyan látványos, olyan nagyságrendű lesz, mint mondjuk, a fordulat éve után, 1948-ban volt. Viszont most is lesznek és vannak olyan munkások, akik a termelő tevékenységől kerülnek vezető funkcióba. Az azonban ritka eset lesz, hogy valaki az esztergapadtól jut a vezérigazgató helyére. Itt a fokozatosságot kell szem előtt tartani, a folyamatosságot kell biztosítani. Meg kell teremteni a feltételeket és azokat az eszközöket, amelyek ebbe az irányba hatnak.

Felmerülhet a kérdés - mert hallhattak ilyen kísérletekről is - , hogy jó-e az, hogy érettségivel nem rendelkező gyerekeket egyetemi előképzőre küldtek. Szeretném elmondani, hogy itt valóban kísérletről van szó. A jó kiválogatás, az érdekeltek szorgalma és munkája alapján azt mondhatjuk, hogy a kísérlet ered-

ményes. A jövőtől azt várjuk, hogy a már érettségivel rendelkező, termelő munkában résztvevők is mind többen kerüljenek be az egyetemekre. Ezen túl még egyéb lehetőségeket is ki kell próbálni, azért, hogy a munkásosztálynak azok a tagjai, akik termelési tapasztalattal rendelkeznek, vezetésre alkalmasak, kellő szakmai, politikai felkészültséggel bírnak, különböző szintű vezető beosztásokba kerülhessenek.

Én most csak régi számokat tudok mondani, /azóta szerencsére változás következett be/, de az tényleg nem volt helyes, hogy 1970-ben az üzemi párttitkároknak csak a 30 %-a végzett termelő tevékenységet, a többi 70 % vagy irányító funkcióban volt, vagy alkalmazotti munkakörben dolgozott. Természetesen az üzemi titkároknál se szabad ragaszkodni ahhoz, hogy csak fizikai munkások lehetnek, de az sem jó, ha a tulnyomó többségük nem fizikai munkás.

Ugyanezt persze elmondhatnám a szakszervezeti képviselőről is. Másként jelentkezik azonban ez a probléma egy olyan városban, mint Ózd, és másként egy olyanban, mint Mezőtur, amely még mindig jellegzetesen mezőgazdasági város.

Szeretném egy gyakori félreértésre is felhívni a figyelmet. A különböző testületek nem akkor és nem csak akkor foglalkoznak a munkásokkal, a munkáspolitikával, hogyha a napirend címében ott van, hogy munkásosztály. Ha ugyanis történetesen az ifjúsággal foglalkoznak, akkor is tulajdonképpen a munkás-

osztály egyharmadával is foglalkoznak, mert az iparban dolgozók 32 %-a a fiatal korosztályhoz tartozik. Ha a nők helyzetét tárgyalják, akkor is, mivel az iparban foglalkoztatottak 42 %-a nő, tehát az iparban dolgozók felével foglalkoznak. Tehát nemcsak az a munkással való foglalkozás, ha kimondottan az üzemi munkással törődünk, mert területi elhelyezkedésben, némben, korosztályban, műveltségben, képzettségben és sok egyéb vonatkozásban is e problémával szembe találjuk magunkat.

A következő téma, amit kiemelnék, az üzemi és munkahelyi demokrácia, illetve annak egy-két vonatkozása. A XI. Kongresszus határozatában az olvasható, hogy a társadalmi fejlődés történelmi tapasztalatai világosan megmutatták, hogy egy rendszer demokratizmusát nem annak formális szervezeti keretei határozzák meg, hanem alapvetően és mindenkor az, kinek a kezében van a hatalom, és hogy ez a hatalom melyik osztály számára, milyen kérdésekben, mire biztosított beleszólási jogot az állam, a társadalom ügyeibe. A demokrácia jellegét tehát alapvetően az határozza meg, mondja a pártkongresszus határozata, hogy van-e a dolgozóknak tényleges döntési, ellenőrzési lehetőségük. Hazánkban azért hoztuk létre a magasabbrendű demokratizmust, a szocialista demokráciát, mert nálunk megszűnt a kizsákmányoló, a kapitalista és földesuri osztály, a termelőszközök köztulajdonban vannak, a társadalmunkat alkotó dolgozó osztály és rétegek alapvető érdekeik közösek. Ez biztosítja, hogy képviselők résztvegyenek a hatalom gyakorlásában. A mi szocialista demokráciánk demokrácia a szó szoros értelmében, a nagytöbbség, a nép uralma és a nép érdekeit szolgálja. De

feltehető a kérdés: mi mutatja a szocialista demokrácia lényegét egy adott időszakban, mivel mérhető annak haladása, mitől függ a haladás iránya? Először is a szocialista demokrácia fejlettségét az mutatja, hogy a szocialista demokrácia ismérvei mennyire érvényesülnek, milyen annak a múltja, milyen a megjelenése a proletárdiktatura különböző intézményeiben. Nagyon lényeges dolog, hogy a gyakorlatban valóban jelen van-e az, amiről beszélünk: a többség, a dolgozók alapvető érdekeinek kifejeződése, annak megfelelően megy-e a munka. Szóval a szocialista demokrácia leglényegesebb mutatója a munkásosztály valóságos érdekeinek állandó jelenléte. A demokratikus vonások érvényesülése a termelés irányításában az egyik legfontosabb követelmény.

A második tényező, amivel mérni lehet a demokráciát, a különböző osztályok, a társadalom és egyén központi érdekeinek egyeztetése, annak megvalósulása. A harmadik a tömegek részvétele, - közvetlen vagy közvetett részvétele - a társadalmi folyamatok irányításában, az állam, a közélet, a gazdaság, a kultúra, a művelődés különböző területein, az ösztársadalmi feladatok megoldásában. Ha ezt a három mutatót együttesen kezeljük, ennek alapján vizsgáljuk a társadalmi valóságot, akkor nagyon sokrétű, nagyon lényeges változásokról adhatunk számot. A párt következetes politikájának folytán állandóan növekedett pl. a társadalmi szervek részvétele a közügyek, a társadalom irányításában, a problémák eldöntésében. Gyakori azonban, hogy nálunk az érdekvédelmi tevékenységet csak a szak-

szervezet hagyományos feladatának tartják, holott éppen a párt XI. Kongresszusa érdekvédelmi tevékenységgel ruházta fel az ifjúság szervezetet és a nőmozgalmat is, és valameny-i tömegszervezettől, mozgalomtól kérte a jelzőrendszer tökéletesítését, a helyzet bemutatásához, a politikai helyzet kialakításához szükséges vélemények közvetítését. Hogy ez azóta gyakorlattá is vált, arra jellemző példák vannak. A törvények előkészítésében például ezrek és tizezrek vesznek részt. Csak a családjogi törvény esetében, éppen a Magyar Nők Országos Tanácsa közreműködésével 44 ezer észrevétel, javaslat hangzott el. De ugyanezt lehetne elmondani most a környezetvédelmi törvény, és sok más törvény vagy törvényerejű rendelet kibocsátásával kapcsolatban is. A tömeges részvétel mutatja a demokrácia fejlettségét és a népnek a társadalmi élet alakításában való részvételét is.

Ezzel együtt gyakran hangzik el a kérdés: miért szükséges a szocialista demokrácia fejlesztése? Először azért, mert a nép - jó értelemben véve - így tanulja meg a hatalom gyakorlását, és nemcsak megtanulja, hanem ezzel együtt mindinkább magáévá is teszi a szocialista rendet. De van egy másik összetevője, indoka a demokrácia fejlődésének, mégpedig az, hogy a gazdasági alapon olyan változások történtek, ami eleve feltételezi, igényli a demokrácia fejlesztését, változását. Ezt szemléletesebben úgy tudnám megmutatni, hogy amikor a gazdaságirányítási rendszerünkben, de hozzátehetném nyugodtan azt is, hogy a politikai irányítási mechanizmusunkban változást hajtottunk végre, pl. növeltük a területi állami gazdasági

szervek önállóságát, amikor gazdaságilag, pénzügyileg megalapoztuk ezt az önállóságot, akkor nyilvánvaló, hogy ezt követnie kell egy olyan változásnak is, ami a tömegek irányításban való részvételében, annak hatékonyságában következik be. Ugy is mondhatnám, hogy ha a gazdaságirányítási rendszernél fejlesztettük az irányítás mechanizmusát, ha lehetőséget adtunk a kezdeményezésekre, az adottságok kifejlesztésére, kibontakoztatására, akkor ehhez biztosítani kell a tömegek részvételét is, garanciát kell adni ahhoz, hogy ezzel az önállósággal élni is tudjanak. Amikor gazdaságirányítási rendszerünket kifejlesztettük, akkor nyilvánvaló, hogy az egyéni felelősséget is növeltük, de a lehetőségek kihasználásának hatékonysága azt is megköveteli, hogy benne a tömegek részvételét is fokozzuk. Ez egy nagyon lényeges kérdés, mert itt tulajdonképpen arról van szó, hogy a tömegeknek nemcsak az ellenőrzésben való részvételét hangsúlyozzuk, hanem az irányításban való részvételüket is szorgalmazzuk.

Ezt, mint folyamatot, ugy is lehetne értelmezni, hogy amikor a hataloméért folyt a harc, amikor az üzemi bizottságok és más népi szervek útján ellenőriztük a közigazgatást, a termelést, bankokat és más intézményeket és szerveket, akkor az ellenőrzési funkció volt előtérben. Később elkezdődött és bizonyos esetekben korlátozott keretek között meg is valósult az irányításban való részvétel is. Most azonban megfordult a sorrend: most először az irányításban és a feladatok kidolgozásában való részvételt szorgalmazzuk, és csak ezután a hozott határozatok végrehajtásának ellenőrzését.

Még egy dolog indokolja a szocialista demokrácia fejlesztését, ez pedig a két rendszer versenye. Ismert, hogy az a bizonyos "harmadik kosár" a helsinki előkészítő tanácskozáson igen sokat szerepelt. Itt ismét utalnék a kongresszusi határozatnak arra a részére, amelyik azt mondja, hogy nem a szervezeti keretek szabják meg és mutatják meg a demokrácia helyességét, hanem a tömegek részvétele. És bármit mondjanak a nyugati demokrácia szépségéről és nagyságáról, az igazi demokratizmust, a tömeges részvételt ott nem tudják biztosítani. Ezzel szemben nálunk éppen a termelőeszközök köztulajdonából, az állampolgárok megváltozott viszonyából következik, hogy a tömeg részvételét szervezetileg és politikailag is igényeljük, sőt, biztosítjuk is a legfontosabb kérdések eldöntésében.

Szeretném hangsúlyozni, hogy a szocialista demokrácia fejlesztése nem cél, hanem eszköze a mi társadalmi fejlődésünknek. Viszont ha a formákat nézzük és a forma oldaláról vizsgálódunk, én azt hiszem, hogy talán jobb, hatásosabb és könnyebb is lenne, ha a jelenlegi formákat tökéletesítenénk, ha a jelenlegi formák biztosította lehetőségeket, kereteket használnánk ki jobban. Vegyük pl. a különböző választott, vagy nem választott testületi tevékenységet, mint keretet. Azt hiszem, hogy ez elegendő is, alkalmas is a szocialista demokrácia számára. Más kérdés az, hogy milyenek a mi értekezleteink, hogy milyen témákban kérünk véleményt, hogy meghallgatjuk-e a véleményeket és alkalmazzuk-e az elhangzott észrevételeket, stb. Tehát ilyen irányba kellene nekünk sok-

kal nagyobb lépéseket tenni, hogy a demokrácia hatékonyságát növeljük.

Vannak, akik elég kategorikusan azt ajánlják, hogy a közvetett demokráciáról térjünk át a közvetlen demokráciára. A történelmi igazság mondatja velem azt, hogy ez is, az is kell. Mert akár a közvetett, akár a közvetlen formát nézzük, a legkülönbözőbb szinteken, a legkülönbözőbb helyeken jól megférnek egymás mellett. Van, amikor a közvetett szükséges és lehetséges, van amikor a közvetlen sem megy. Ezt mint formai problémát említem, amiből nem kell kardinális kérdést csinálni. Nyilvánvaló, hogy ahol lehet, a közvetlen demokráciát kell alkalmazni, ebbe az irányba kell menni. De, ismétlem, nekünk nem a formára kell a fő figyelmet fordítani, hanem a tartalomra, a vélemények valóságos cseréjére. A demokráciával kapcsolatosan természetesen azt is tudatosítani kell, hogy a jogok és kötelességek nem választhatók el egymástól.

Van a demokráciának olyan oldala is, amit felelősségnek hívunk. Vannak bonyolult társadalmi folyamatok, nem beszélve technikai folyamatokról, amit közösen kell előkészíteni, megvitatni, amikről közösen kell dönteni. De gépkocsit közösen vezetni baj nélkül nem lehet. Szóval, amikor már elhatároztuk, hogy hová akarunk menni, kikkel, hogyan, miért, minek, akkor utána már csak egy gépkocsivezető kell. És hogyha nem tetszik menetközben, akkor a gépkocsivezetőt le is válthatjuk, de a kormányt csak egy ember foghatja. Ezt csak azért mondom,

mert gazdasági, állami életünkben szükséges a testüleg meghallgatása, a vélemények kérése, de utána az egyéni felelősséget nem moshatjuk le, az egyéni felelősséget a vezető nem oszthatja meg. Nem szabad a felelősséget parttalanná tenni, nem szabad a felelősséget feloldani, nem lehet azt albizottsággal, időszakai bizottsággal, stb. helyettesíteni. Az egyéni felelősséget kell érvényesíteni, éppen azért, hogy a demokrácia tisztasága és hatékonysága megmaradjon.